

SZINDBÁD-SZONÁTA

Emlékezés Krúdy Gyula születésnapján

Századunk első évtizedeiben Közép-Európa legjelesebb írói egy birodalom élményével tudatuk mélyén, műveikben – gyakran látomások formájában – emlékeiket írták meg. Szükségük volt a látomásra, ha a valóságot kívánták művészetükben megeleveníteni; szüksége volt Karl Krausnak *Az emberiség végnapjai* víziójára, ha az összeomlást, Musilnak *A tulajdonságok nélküli ember* értékvesztésének a megéneklésére, ha az összeomláshoz, a katasztrófához vezető utat kívánta bemutatni. Valamennyiük közül Kafka viaskodott a legiszonytatóbb látomásokkal, az ő álmaiban már minden lehetséges, elmosódik a határ tudat és mélytudat, külső világ és belső mélység között, s a lélek gyötrelmei oly sötétek lesznek, mint ama ismeretlen kastély penészes folyosóinak és termeinek titkai. Karl Kraus, Musil, Hermann Broch, Kafka látomásai mögött nem nehéz észrevenni az egykori birodalom adta biztonságérzet hiányát. S amíg ők tragikus víziókkal viaskodtak, kortársuk, Krúdy Gyula teremtett magának egy álomvilágot, melyben a hiány helyébe új értékek lépnek. Ezek az értékek – ismét csak sajátos módon – nem az elérhető vagy elérhetetlen célokban realizálódnak, hanem abban a színter keresett, kutatott és hervadt kézlegyintéssel vállalt fájdalomban, mely a célok, a megvalósulások hiányának látványa nyomán támad a lélekben.

A kortársak festette világ tele van tragédiákkal, látomásaik lényege, hogy a történelmi események egy olyan valóságot teremtettek, melyben a túlbujánczó kényszerek folytán a lélek az emberi sors szabta határokon belül már nem tudja befutni pályáját. Velük szemben teremtette meg Krúdy azt az álomvilágot, ahol nincsenek többé külső kényszerek, s egyedül a szív parancsol a léleknek és a szellemnek egyaránt. Hősei szabadon utazhatnak ebben az álombirodalomban, minden földi kötöttségtől mentesen, tobzódva színekben, illatokban, zamatokban és hangulatokban.

Éppen ezért nem hiszem, hogy a magyar irodalomban van titokzatosabb életmű, mint Krúdy Gyuláé. Úgy titokzatos, hogy

egyben sejtelmes is. Sejtelmes annyiban, amennyiben racionálisan megmagyarázhatatlan egy túlélrett, zamatos, ízeiben túlszoruló világ, az a fél évszázadnyi ősz, melyet csupán érzelmileg lehet felfogni, s amellyel csupán hangulatilag lehet azonosulni. Nem véletlen az sem, hogy a századforduló hozta irodalmunk legszebb ősz-képeit; valahogy minden beért ezekben az esztendőekben – a forradalmi lávaömlés után dúsabb a vetés, terhesebb a venyige, teltebb a kamra, s gazdagabb a pince. S aki megéli és megérti ezt a gazdagságot, s hangulatban, életérzésben is azonosulni tud e korán alkonyuló világgal, annak világtképét az alacsonyan szálló nap rozsdás fénye és a pince mélyén erjedő must zamata formálja, ha úgy tetszik, bölcselletté, ha úgy tetszik, tépelődő kételkedéssé. Attól függően, hogy jutalomnak vagy újabb kifosztottságnak véli-e az őszi pazarlást.

Krúdy Gyula a maga teremtetten álomvilágban megpróbálta összeegyeztetni a kettőt: látta a századforduló magyar társadalmát homályba borító kései ködöket, érezte történelmi nyarak egykori forróságának tűnt hevét és ragyogását, s hallotta hajdani ígérek soha be nem teljesülő vadlibahúzását. Mindent látott, érzett és hallott, ami hiányzott a való világából, s amit csak az álomvilág pótolhatott szerelemmel, reménnyel és vágyakozással, megcsalatással, hazugsággal és halállal.

Szindbád és Rezeda Kázmér az őszi színek világában él, mogyoróbarna a szerelmük, okkersárga az álmuk, és természetesen vörös a bor, melyet felvidéki kisvárosok fogadóiban a gesztenyével töltött fácánsült után isznak, miközben az éjszakában vadmacska oson a lombjukat vesztett kertek alatt. Krúdy hőseit egyetlen lépés választja el a beteljesüléstől, de ők nem teszik meg ezt a lépést, hiszen nem magáért a megvalósulásért élnek, hanem a végtelen vágyódásért, amely elválasztja őket a beteljesüléstől. Szindbád szívesebben lesz gyöngyszem egy apáca rózsafüzéréen, mint boldog szerető, s szívesebben emlékszik hajdan csókolt csókokra, mint a most feléje intőkre. Ősz van itt mindenütt, a szívekben, a lelkekben, a tenyérben, az ajkakon és a sétatápca elefántcsont fogantyúján is.

Írjon Krúdy romantikus álomregényt vagy realista történelmi művet, mindig az elmulasztott lehetőségek visszaverődő fényében él. Akár a szerelmes asszony lesz öngyilkos, akár a király pusztul el, s veszik vele az ország is, minden egyes esetben sorsuk őszi verőfényének, dércsípte életük belső törvényszerűsége kiteljesülésének lehetünk a tanúi. Olyan világ az övé, melyben a hőseket őseik szellemétől csak a köztük lévő kártyaasztal választja el.

Boldog világ, melyben háromszáz évet lehet utazni egy hajfűrt illatáért. Boldog és bölcs világ, melyben a női hajfűrt illata hoz halált a szívnek.

(1987)